

UVODNA RIJEČ

Mali ogled o utopiji

Nerijetko smo suočeni s nevoljkošću našeg društva da s primjerenom ozbiljnošću shvaća i provodi zakone koje samo artikulira i donosi, pa tako i zakone koji uređuju eksploataciju i uređenje prostora. Istini za volju, zakone u praktičnom smislu ne donosi društvo kao neki imaginarni općeniti sociološki pojam, nego izabrani predstavnici tog društva iz različitih političkih, interesnih i ideoloških grupacija. Zašto je tomu tako? Postoji li neki objašnjivi sociološki kontekst determiniran posebnostima povijesnog razvoja i specifičnostima mentaliteta ili smo samo još nenaviknuti na neizravnu reprezentativnu demokraciju? U odnosu prema zakonima mogu se zauzimati

različita pravno-teoretska stajališta i može se priklanjati različitim koncepcijama poput, primjerice, jusnaturalizma ili pravnog pozitivizma.

ROMANO
DUIĆ

Možemo reći da pristajemo uz ideologiju pravnog pozitivizma, koja se svodi na tvrdnju da se važeći zakoni moraju bezuvjetno poštivati, nezavisno od njihova sadržaja. *Jer nije sigurno da postoji jedinstveni moralni prirodni zakon svojstven čovjekovom prirodnom razumu, pa se moramo, da bismo izbjegli konfuziju moralnih prosudbi, posljedičnog nasilja i anarhije, podčiniti umjetnom povijesnom razumu, koji se ovaploćuje u državi ili nekoj dogovornoj općoj volji.* Ili se priklanjamo jusnaturalizmu, koji tvrdi da je prirodno pravo superiorno nad pozitivnim pravom i da kao proizvod koegzistencije pojedina-

MEJAŠI, SMRADOVI KAREPOVCA I TUTNJAVA ŠLEPERA POD DIOKLECijanovim AKVADUKTOM U KAOSU BESPRAVNE GRADNJE, 2020.; FOTO: TRIS / GORAN ŠIMAC

ca izvan okvira države ili nacije tj. u prirodnom stanju pripada svima pojedinačno.¹ Ne čini se da je naš odnos prema zakonima i njihovu provođenju u većoj mjeri motiviran razmatranjem i analizom ove asimetrične distinkcije dvaju pravnih koncepata. On je kod nas često motiviran individualističkim, pomalo sebičnim i autističnim partikularizmom, koji rijetko mari za druge ili opće, i može se sažeti u *izvan moga plota kako bude, a unutar mog plota kako ja hoću*. Fokusiramo li se pak na strukovno nam važan zakonodavni okvir u segmentu prostornog uređenja i gradnje, ostaje pitanje na koje već desetljećima nemamo pravi odgovor: Što nas to neprekidno odmiče od primjerene operativnosti zakona i poslje-

dično od stanja u prostoru kakvo bismo željeli? Jedina činjenica u koju možemo biti sigurni jest da ne uspijevamo sinkronizirano zadovoljiti interese svih adresata zakona, tj. ne uspijevamo naći kritičke parametre za uspjeh određenog tipa društvene kooperacije.

Što je uopće zakon? U *Hrvatskoj enciklopediji* zakon se definira kao svaki opći pravni akt, koji donese zakonodavno tijelo prema propisanom zakonodavnom postupku, te nosi naziv zakona bez obzira na sadržaj. U definiciji se, što je pomalo čudno, ne spominju svrha i poslanje zakona. Pretpostavimo da su zakoni politički instrumenti kojima se uređuju odnosi i uspostavljaju pravila ponašanja i djelovanja za sve zainteresirane sudionike u gotovo svim područjima ljudskih odnosa i aktivnosti. Krajnji cilj trebao

¹ Bobbio, 2015.

bi biti sprečavanje samovoljnih i štetnih djelovanja, reguliranje svih vrsta međuljudskih odnosa i prava s naglaskom na zaštitu ranjivih skupina, ekonomski prosperitet društva te unapređenje, zaštita i očuvanje prirodnih resursa, ukupnog okoliša i baštinjenog nasljeđa.

U traganju za zakonitostima neuspjeha u politikama prostornog uređenja i gradnje inspirativan je članak matematičara Zvonimira Šikića pod naslovom *Što*

OD 1961. DO 2021. ZAKONSKA RJEŠENJA IZ OBLASTI PROSTORNOG UREĐENJA I GRADNJE MIJENJALA SU SE PROSJEČNO SVAKIH 1,8 GODINA, UVIJEK S DEKLARIRANIM CILJEM DA SE POBOLJŠA STANJE U PROSTORU

igara može se primijeniti na određene zakonodavne okvire i adresate zakona ako zakon shvatimo kao pravila igre, a zakonske obveznike kao igrače. Na ovaj se način mogu analizirati temelji uspješnosti ili neuspješnosti pojedinih zakona. Vrijedno je također primijetiti da teorija imperativnog lanca, koja pretpostavlja da pod prijetnjom određene represije svi ili gotovo svi ispunjavaju definirane obaveze ili ograničenja, često ne daje želje-

su i čemu služe zakoni. Šikić se zapravo bavi teorijom igara koja proučava sukobe između racionalnih igrača koji se bore za vlastite interese. Racionalnost ovdje podrazumijeva da svi igrači imaju u vidu sve moguće ishode igre te da ih mogu vrednovati.² U ovom smislu teorija

ne rezultate pa se traže prikladne alternative za uspjeh provedbe poput pojma fokalne točke ili Nashova ekvilibrija.

Fokalna točka trebala bi biti mjesto susreta različitih participanata određenog procesa (igre) koji će svima donijeti dobrobit. Ona se možda ne raspoznaje unaprijed, ali ako je svi sudionici u tijeku procesa prepoznaju, oni su istovremeno i dio Nashova ekvilibrija. Nashov ekvilibrij čuvena je teorija slavnog i kontroverznog američkog matematičara Johna Forbesa Nasha koji je za njezinu primjenu u ekonomiji dobio Nobelovu nagradu. U suštini radi se o skupu strategija u kojem nijedan igrač ne može proći bolje jednostranim mijenjanjem svoje strategije, tj. o postizanju ravnoteže interesa u kojoj nitko nema razloga mijenjati odnos prema fokalnoj točki.

Efikasnost i uspješnost pojedinih zakonodavnih rješenja mogli bismo mjeriti upravo po tome stvaraju li fokalne točke koje korisnici prepoznaju i oko kojih se može postići zavidan stupanj međusobne kooperacije. Prevedeno u sustav Nashova ekvilibrija, to bi značilo da svi sudionici, prepoznajući fokalnu točku, svojom strategijom dobivaju, odnosno promjenom strategije ne bi mogli proći bolje. Fokalne točke stvorene pojedinim uspješnim zakonskim rješenjima mogu se prenositi i na druge segmente ljudskih djelovanja i aktivnosti kao multiplikacija usvojene matrice. Primjer je kretanje po javnim komunikacijama, stubištima, pokretnim trakama i sl., koje se u pravilu odvija desnom stranom, iako to nigdje nije propisano. Posljedica je to uspješne i općeprihvaćene regulacije kolnog prometa kojom je propisano kretanje desnom stranom ceste. Zakoni uglavnom ostaju neuspješni ako fo-

² Šikić, 2014.

kalnom točkom proglašavaju nešto što to zapravo nije, tj. ako pretpostavljena točka nije Nashov ekvilibrij. Individualni interesi zainteresiranih strana tada nisu usklađeni i promjenom strategije moguće je poremetiti odnose, tj. znatnije izgubiti ili dobiti.

Razmatrajući prethodne činjenice, vrijedi razmisliti koji su razlozi česte neučinkovitosti u provedbi naših zakonodavnih okvira prostornog uređenja i gradnje te zašto hrvatski prostor postaje sve neuređeniji unatoč prilično striktnoj zakonodavnoj regulaciji od Drugog svjetskog rata do danas. Registar hrvatskog zakonodavstva iz oblasti prostornog uređenja i gradnje od 1961. do danas sadrži preko 30 osnovnih zakona i veliki broj pratećih pravilnika, podzakonskih akata i sl.³ Od 1961. do 2021. zakonska rješenja iz oblasti prostornog uređenja i gradnje mijenjala su se prosječno svakih 1,8 godina, uvijek s deklariranim ciljem da se poboljša stanje u prostoru, da se uvede više reda i da se pojednostavne procedure izdavanja potrebnih dozvola. Zanimljivo je napomenuti da je suština svih tih zakonskih rješenja slična. Slični postupci, slične procedure. Ovisno o društveno-političkom kontekstu mijenja se titular vlasništva, mijenjaju se adresati određenih postupaka, ponešto se povećavaju ili smanjuju piramide subordiniranih razina planiranja, usložnjavaju ili pojednostavnjuju pojedini postupci i sl. Mijenja se i zakonski dekor, jer ovisno o vrstama osviještenosti, tehnološkom napretku ili izvanjskim trendovima naglasci se pomiču od investicijskih programa do ušteda energije, alternativnih energetskih izvora, zelenih tehnologija itd. Sli-

čan je i konstantni nedostatak esencijalnih podzakonskih akata kao praktičnih alata provedbe nekih načelnih postulata. Tako su npr. i postupci eksproprijacije i urbane komasacije, kao ključni alati u generiranju i razvoju urbanih područja, još uvijek otuđeni od željene prakse. Postavimo si ipak pitanje generira li zakon, kao upravno-pravni okvir koji administrativno definira sustav prostornog planiranja i gradnje, sadržaj referentnih

**USPJEŠNOST
POJEDINIH ZA-
KONODAVNIH
RJEŠENJA MOGLI
BISMO MJERITI
UPRAVO PO TO-
ME STVARAJU LI
FOKALNE TOČKE
KOJE KORISNICI
PREPOZNAJU I
OKO KOJIH SE
MOŽE POSTIĆI ZA-
VIDAN STUPANJ
MEĐUSOBNE
KOOPERACIJE**

dokumenata (planova i dozvola) te procedure i instrumentarij za njihovo donošenje i provedbu, presudni utjecaj na krajnju kreaciju ostvarenju u fizičkom prostoru. Čini se da više utječe na učinkovitost ili otežanu djelovanja nego na

vrсноću rješenja. Bez obzira na ovu konstataciju razumije se da borba stručne javnosti za učinkovite zakonodavne sustave prostornog uređenja i gradnje, koji su primjereni specifičnom društvenom i razvojnom trenutku, mora biti aktivna i konstantna jer je to preduvjet za ostvarenje kompetentne komunikacije s drugim obveznicima zakona.

Arhitekti se često žale na proceduralne nelogičnosti i iscrpljujuće postupke, ali trebali bismo biti poštteni i priznati da je u većem dijelu europskog prostora ova si-

³ <https://www.iusinfo.hr/>

tuacija slična. Činjenica jest da nepotrebna količina administriranja i proizvoljnosti u provedbi zakona negativno utječe na produktivnost, sigurnost poslovnog okruženja, a time i na profitabilnost rada arhitektonskih ureda. Međutim, negativan utjecaj nataložene nekontrolirane birokratiziranosti prvenstveno trpe krajnji korisnici – investitori. Neka bolja regulacija stvorila bi pretpostavke za efikasniju, transparentniju i jednostavniju provedbu zakona, primjerenu proklamiranom javnom interesu koji je potka svakog zakona, ali bez iskrene (i interesne) kooperacije svih dionika procesa neće se postići željena vrsnoća izgrađenog okoliša. Kvaliteta konačnih rješenja ovisi, dakle, prvenstveno o odnosima zakonskih obveznika, tj. o prepoznavanju fokalne točke koja bi trebala pobuditi stanje sinergijske ravnoteže. Samo promjena socioloških obrazaca može dovesti do ključnih promjena u provedbi zakona. U protivnom će konačni rezultat i dalje biti devastirani prostor sa stotinama tisuća nezakonitih gradnji i

**NERIJETKO
SE DOGAĐA
POLITIČKI
UMREŽENO
POGODOVANJE
RAZLIČITIM
INTERESNIM
SKUPINAMA,
NAJČEŠĆE
NA LOKALNIM
RAZINAMA I
UZ PONEKAD
SRAMOTNU
ASISTENCIJU
ARHITEKTON-
SKE STRUKE**

s tisućama nerealiziranih ili samo djelomično realiziranih prostornih planova.

Istini za volju postojali su i vrlo uspješni primjeri šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, o kojima je pisano u članku *Vrijeme za nove perspektive* (časopis *Mjera*, br. 3, 2020.), poput regulacije Novog

Zagreba ili Splita III, ali uvijek su postojala i paralelna naličja, sive zone izvan fokusa ovih vrijednih pothvata. Očito je da se ni tada nisu uspjeli stvoriti kompatibilni poticaji za sve sudionike – obveznike zakona, tj. da nije pronađena fokalna točka za sve. U jednom dijelu zakonskog okvira odigravao se Nashov ekvilibrij s fokalnom točkom koju su činile snaga i moć novog društvenog uređenja. U tom procesu svi sudionici dobivaju i nemaju razloga mijenjati svoje strategije. Država pokazuje moć i organiziranost, angažirana arhitektonska i građevinska struka može raditi slobodno i po najvišim standardima tadašnjeg vremena, a krajnji korisnici dobivaju besplatne stambene prostore. U cilju uspješnosti projekta država provodi i kontrole te brzo izdaje sve potrebne dozvole. Sinkronizacija interesa potpuna je i neupitna. Istovremeno u nekim rubnim prostorima, izvan striktno planiranih zona, pod istim zakonskim uvjetima događaju se potpuno oprečne situacije. U tim se zonama odvijaju kaotični procesi bespravne gradnje koje država tolerira ponašajući se potpuno suprotno od proklamiranih načela u zonama stroge regulacije. Migracije u urbana područja onda su, kao i danas, vrlo intenzivne, a tada i politički poželjne, jer radništvo je potrebno i dobrodošlo. Inspekcijske službe nisu motivirane zavoditi red jer ne postoje pritisci i sankcioniranje s viših razina. Bespravni graditelji nisu motivirani poštivati zakon jer uviđaju da njihove strategije, kojima se izbjegavaju troškovi arhitekta i reguliranog građenja, ne proizvode sankcije. Struka je potpuno po strani, a sve rezultira neprimjerenom i nepovratnom potrošnjom prostora. Treći paralelni proces tog razdoblja potpuno je zapuštanje ru-

**DOBRO SE POD-
SJETITI DA U
SITUACIJAMA
UČINKOVITE
DRUŠTVENE KO-
OPERATIVNOSTI
I PREPOZNATE
FOKALNE TOČKE
ZAKONODAVNI
OKVIR NE MORA
NITI POSTOJATI
DA BI REZULTATI
BILI POTPUNO ZA-
DOVOLJAVAJUĆI**

kon katastrofalnih potresa 2020. Ukratko, nije postojao zajednički nazivnik oko jedinstvene fokalne točke i provedba zakona bila je samo djelomično uspješna. Izostanku zajedničkog interesnog nazivnika i sinergijske kooperacije, ali s nešto drugačijom socijalno-ekonomskom motivacijom svjedočimo i nakon uspostave nove hrvatske države 1991. godine. Nerijetko se događa politički umreženo pogodovanje različitim interesnim skupinama, najčešće na lokalnim razinama i uz ponekad sramotnu asistenciju arhitektonske struke. Pogodovanje se odvija kroz instrumente prostornog planiranja ili direktno kroz postupke izdavanja građevinskih dozvola, a sve rezultira daljnjim rastom malignog tkiva devastirajuće gradnje diljem Lijepe Naše. Ovom stanju pridružuju se i jalovi pokušaji zaustavljanja i sanacije desetljećima nataložene bespravne gradnje nesretnim i potpuno nedorečenim Zakonom o postupanju s nezakonito izgrađenim zgradama. Slično je i danas u samo ponešto izmijenjenom društvenom kontekstu koji je površinski dekoriran naizgled većom, ali ipak

ralnih područja koja su uglavnom ostajala izvan interesa primarno radničke države. I danas, doduše kao nasljeđe i naše države, pred nas izranjaju krajnje zapušteni, gotovo autentično srednjovjekovni prostori Banovine na-

prvenstveno deklarativnom osviještenošću o potrebi drugačijih pristupa.

Pogledajmo tko su danas protagonisti zakonske igre:

- Država ili trenutno vladajuća struktura koja formira strateške ciljeve i glavne odrednice zakona. Važno je naglasiti da svi ciljevi nisu uvijek javno proklamirani.
- Tijela javne uprave zadužena za provedbu i kontrolu zakona.
- Arhitektonska struka kao glavni kreator prostornih rješenja.
- Jedinice lokalne samouprave čiji se prostor regulira i izgrađuje, najčešći nositelji izrade prostornih planova.
- Krajnji korisnici – investitori, bilo kao građani koji rješavaju egzistencijalna pitanja prava na dom ili ulagači – *developeri*.
- Zainteresirana javnost, građani.

Promotrimo svakog obveznika zakona поближе i rasvijetlimo očekivane strategije u možda utopijskom kooperativnom sustavu interesne sinergije. Država bi trebala težiti da zakonska rješenja budu transparentna, lako razumljiva i jednoznačna. Od donositelja zakona bi se očekivalo da zainteresirano osluškuje i uvažava stavove stručne javnosti i građana. Instrumenti provedbe trebali bi biti efikasni i razmjerni svim potrebnim razinama uređenja prostora. Primjerice, trenutno odsustvo krajnje *donje* razine urbanističko-arhitektonskog projektiranja, poput detaljnih provedbenih planova i urbanističkih projekata, može sugerirati namjeru da se pod plaštom proklamirane fleksibilnosti i pojednostavnjenja stvaraju sive zone moguće netransparentnosti. Tijela javne uprave kao dio državnog aparata svoj *raison d'être* trebala bi ostvarivati u težnji da se postupci

KULTURNI KRAJOLICI HRVATSKE, UŠĆE NERETVE;
IZVOR: PRIVATNA ARHIVA

izdavanja potrebnih odobrenja i dozvola odvijaju u prihvatljivim rokovima, bez nepotrebnog administriranja, u graničnim situacijama uvijek afirmativno u korist stranke te da se zakonske odredbe tumače i primjenjuju jednoobrazno na razini cijele države. Arhitektima bi trebalo biti u interesu da, koristeći se svim svojim stručnim potencijalima i alatima koji im stoje na raspolaganju, nepristrano i u najboljoj vjeri artikuliraju artificialni sloj prostora odmaknuto od akademskih visina i trendovskog autizma, ukotvljenih u specifičnu hrvatsku stvarnost. Ne onu premreženu unosnom trgovinom utjeca-

jima, u kojoj se lako prodaju stručni digniteti, nego stvarnost autentičnog i slojevitog prostora koji smo baštinili i koji nas identificira i obvezuje. U ovakvoj bi konstelaciji arhitektonska struka mogla očekivati da se mišljenja, sugestije i prijedlozi koje iznosi, razmatraju s dužnom pažnjom. Zauzvrat, bez imalo zavora mora se prihvatiti puna profesionalna i moralna odgovornost za propuste i površnost, i to institucionalizirana prvenstveno kroz strukovnu komoru. Put do stjecanja ovlaštenja nije mukotrpan, pa bi i put u suprotnom smjeru trebao biti pri-

lično jednostavan. Pa ipak, potrebno je posebno naglasiti moralni aspekt odgovornosti. U konačnici, struka kao opravdanu motivaciju očekuje i tržišnu regulaciju naknada, tj. realan i pravičan cjenik koji imaju i druge regulirane profesije, poput odvjetničke na primjer. Krajnjim korisnicima – investitorima – u interesu je da se njihovi zahtjevi rješavaju brzo, pravično i jednoobrazno, uvijek po istim pravilima i bez proizvoljnosti u postupcima. Investitorima nije u interesu trgovati utjecajem ako to nije potrebno. Jedinice lokalne samouprave trebale bi biti neposredno zainteresirane sačuvati najvrjed-

nije dijelove svog prostora kao zalag za budućnost. Kroz instrumente ekološki osviještenog i održivog planiranja svojim građanima trebale bi omogućiti što bolje životne uvjete. Djelovanje bi uvijek trebalo biti proaktivno, u korist građana – elektora, a ne u korist interesnih skupina u složenoj trgovini ekonomskim i političkim utjecajima. Zemljišta i nekretnine u vlasništvu lokalne samouprave namijenjeni građenju trebali bi se dovoditi u stanje uređenosti, tj. pogodnosti za brzu, ekonomičnu i ekološki održivu eksploataciju. Pri tome je osobito važan princip participativnosti po kojem se javnost uključuje u sve važne odluke i po kojem se kroz raznolike procese unutar civilnog društva stalno oslušuju mišljenja građana. U osviještenom i civiliziranom društvu očekuje se i aktivna zainteresiranost građana za procese koji se planiraju ili događaju u prostoru. Razvoj i unapređenje svih slojeva i razina civilnog društva preduvjeti su za razvoj procesa participativnosti.

Pogledajmo sada što bi trebala biti jedna ili više fokalnih točaka da se svi obveznici zakona nađu u Nashovu ekvilibriju, tj. u ravnoteži interesa u kojoj pojedinačna promjena strategije ne donosi ni za koga promjenu na bolje. Promjenom strategije nitko ne može dobiti više, ali može izgubiti. Da bismo stigli do fokalne točke ili točaka, razmislimo prvo što bi se trebalo ispuniti da sustav funkcionira bolje. U stanju koje priželjkujemo, trebali bismo imati povjerenja u donositelja zakona, jer bi u donesena zakonska rješenja bez *fige u džepu* ugradio iskustvena razmišljanja i prijedloge stručne javnosti koja u svom svakodnevnom radu neprestano ekvilibrira između slova zakona, mogućnosti provedbe i zahtjeva krajnjih

korisnika. U samoj srži procesa najlakše se uočavaju problemi i razlučuje se bitno od nebitnog. Zakonodavac bi, dakle, imao povjerenja u struku, a i u mogućnost **nemilosrdne prosudbe osviještenijeg biračkog tijela**, pa bi izbjegavao kompromitaciju neizrečenim ciljevima i sivim zonama. Ako bi tijela javne uprave imala povjerenja u svog poslodavca i sustav poslovanja u kojem djeluju, bila bi motivirana da rade brže, efikasnije i jednoobrazno jer bi bila podvrgnuta strogoj unutarnjem i vanjskom nadzoru s naglašenom osobnom odgovornošću. Primarni cilj nadzora ne bi bila represija, nego održavanje ujednačenosti i učinkovitosti radnih postupaka i stimuliranje najboljih. Naravno da bi naknade za rad u javnoj upravi trebale slijediti filozofiju priželjkivanog sustava. Ako bi arhitekti imali povjerenje u sustav, tj. povjerenje u zakonodavca i javnu upravu, radili bi lakše, s puno manje opterećenja i neproduktivnog domišljanja kako zaobići nepotrebne prepreke. U velikoj bi se mjeri demotivirale i namjere pojedinaca da kroz koruptivne kanale dolaze do brzih i željenih rješenja izvan zakonskih okvira. Smanjili bi se i pritisci investitora i neprekidno traženje mogućnosti dodatnog profita ili iznalaženja strategije izigravanja slova zakona. Poznat je princip dvostrukog projektiranja: *lege artis* do uporabne dozvole i *contra legem* nakon uporabne dozvole. Jedinice lokalne samouprave bile bi u sličnom položaju kao država i tijela javne uprave iz jednostavnog razloga što u svom ustroju objedinjuju zakonodavnu i provedbenu ulogu. U tom željenom drugačijem svijetu također bi se vjerovalo iskrenim naporima i motrištima arhitektonske struke i pomno bi se oslušivao glas građana. U takvoj

SAMO PROMJENA SOCIOLOŠKIH OBRAZACA MOŽE DOVESTI DO KLJUČNIH PROMJENA U PROVEDBI ZAKONA; U PROTIVNOM ĆE KONAČNI REZULTAT I DALJE BITI DEVASTIRANI PROSTOR

konstelaciji poštenijih odnosa prema sebi i drugima umrežena trgovina moći i utjecajima bila bi svedena na lako dokazive i ka-žnjive iznimke. U suštini se ne bi isplatila. Kada bi se ispunile željene predispozicije za pret- hodno spome- nute sudionike procesa, investitori bi bili prisiljeni slijediti upute arhitekta i imali bi na raspolaganju gotovo isključivo strate- giju *lege artis*. Svi drugačiji pristupi bili bi kontraproductivni i neisplativi. Javno mnijenje, građani, birači, svi dionici civil- nog društva aktivno bi poduprli navede- ne sinergijske i kooperacijske promjene jer bi se tako osigurala puna participaci- ja javnosti i dugoročna dobrobit za pro- stor i njegove krajnje korisnike.

Vratimo li se sada opet na fokalnu toč- ku u željenoj ravnoteži i sinergiji intere- sa, **postat će jasno da se radi o po- vjerenju i odgovornosti proizašloj iz postulata povjerenja**. Bez povjerenja u sustav i druge dionike procesa nema ni učinkovite provedbe zakonskih rješenja. Možda bi netko radije tražio rješenje u striktnoj primjeni represije u sustavu im- perativnog lanca. Međutim, u nekonzi- stentnim sustavima bez izgrađenog in- stituta društvenog povjerenja uvijek se javlja problem motivacije u provođenju represije. Lanac, naime, često puca jer se sankcioniranje ne provodi dosljedno. Dobro se također podsjetiti da u situa- cijama učinkovite društvene kooperativ-

nosti i prepoznate fokalne točke zako- nodavni okvir ne mora niti postojati da bi rezultati bili potpuno zadovoljavajući. Tradicijska gradnja daje nam takve po- duke. Pogledajmo ambijente naše ver- nakularne arhitekture koja je nastaja- la bez formalnih preskripcija. Stvarali su je neuki ljudi skromnim rudimentar- nim alatima, ali prema obrascima u ko- jima je nataloženo gotovo mistično isku- stvo suživota u zajednici i obzira prema mjestu, sklad koji proizlazi iz stoljetnih običajnih prava i instinktivnog i praktič- nog uvažavanja okoliša i susjeda. Fokal- na točka oko koje se gradio ovaj tradicij- ski svijet bilo je povjerenje u zajednicu radi zajedničkog opstanka. Odstupanja od ustaljenih obrazaca remetila bi ekvili- brij u kojem promjenom ponašanja i dje- lovanja nitko ne može proći bolje i do- biti više. Činjenica je, također, da svaki skup pisanih ili nepisanih pravila proizla- zi iz sposobnosti da stvaramo imagina- tivne obrasce koji nam u većoj ili manjoj mjeri određuju ponašanje, posebno od- nos prema drugima.

Vratimo li se na temu društvenog povje- renja, vrijedno je primijetiti da je ono re- zultat ljudske sposobnosti za širokom međusobnom komunikacijom. U zani- mljivoj knjizi Yuvala Noaha Hararija *Sa- piens: Kratka povijest čovječanstva* uzdi- zanje i sva postignuća civilizacije *Homo sapiensa* pripisuju se kognitivnoj revolu- ciji otprije 70 000 godina i rezultirajućom intenzivnom i proširenom socijalnom su- radnjom koja se bazira na sposobno- sti imaginacije, tj. stvaranju imaginativ- nih matrica.⁴ Ovakve matrice djeluju kao kohezijske sile koje ljude okupljaju oko određenih ideja ili dogovornih obrazaca

⁴ Harrari, 2016.

i određuju smjerove i načine djelovanja zajednice. Svi će pobornici određenog mita s povjerenjem prihvaćati jedni druge i bez veće zadržke uspostavljati socijalne kontakte. Na bazi povjerenja i razumijevanja ljude je lako motivirati i na velike pothvate. Zaključimo da je sposobnost suradnje i imaginacije ključna za uspjeh zajednice. Suradnja se uvijek odvija unutar imaginativnog sustava neophodnog za proklamiranje i postizanje željenih ciljeva i društvene stabilnosti. Zakonodavstvo je jedan od mnogih imaginativnih sustava na koje svjesno pristajemo i koji nam život čine stabilnijim i predvidljivijim, međutim jedino u kontekstu sinergijske kooperativnosti i prepoznate fokalne točke.

Iako su svi napori koje ulažemo da bismo poboljšali zakone hvalevrijedni i nužni, oni sami po sebi neće donijeti suštinske promjene. Zahvaljujući tim naporima, dobivat ćemo bolje i svrsishodnije alate koji će olakšati i ubrzati rad i učinkovitije odgovarati na specifične potrebe prostora, ali će istinski biti djelotvorni samo u određenim konstelacijama društvenih odnosa, tj. u konstelacijama u kojima postoji međusobno povjerenje obveznika zakona ili barem svijest da promjenom strategije nitko neće dobiti više. Zato arhitekti moraju prije svega preuzeti dio svoje društvene odgovornosti. Trenutni položaj arhitekata u presjeku općih društvenih vrednovanja nije zavidan, ali kultura žalopojki svejedno mora ostati iza nas. Arhitekti moraju uvjerljivošću svog javnog djelovanja dokazati da zaslužuju povjerenje bez obzira na zakonodavne okvire u kojima djeluju. Upornom i širokom društvenom komunikacijom, koja na poticajan način uključuje sve obveznike zakona, dužnost je

arhitektonske struke promovirati ciljeve ostvarenja nove društvene kooperacije temeljene na uzajamnom povjerenju iako se ponekad čini da se radi o utopiji. U ovim nastojanjima opravdano je očekivati predani angažman i odgovornost Hrvatske komore arhitekata koja se konačno mora izboriti da postane institucionalno relevantan čimbenik u rekonstrukciji zatečenih društvenih odnosa, još uvijek često opterećenih individualističkim partikularizmom. Arhitekti i arhitektonske strukovne institucije moraju pridonijeti stvaranju ozračja u kojem će svi adresati zakona konačno početi naslućivati zajedničku fokalnu točku uzajamnog povjerenja i odgovornosti i zaigrati igru u kojoj nitko neće gubiti. ■

LITERATURA

1. Bobbio, N. (2015.) Jusnaturalizam i pravni pozitivizam, *Revus*, br. 26.
2. Harrari, Y. N. (2016.) *Sapiens: Kratka povijest čovječanstva*. Fokus komunikacije.
3. Šikić, Z. (2014.) Što su i čemu služe zakoni, *Poučak*, br. 57.
4. Pravni portal IUS-INFO, zakonodavstvo, registar zakona iz oblasti prostornog uređenja i gradnje. Dostupno na: <https://www.iusinfo.hr/>.